

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
ILMIY DARAJALAR BERUVCHI DSc.03/10.12.2019.I.16.01 RAQAMLI
ILMIY KENGASH**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

TURGUNOV DOSTON TURGUNOVICH

**INNOVATSION RIVOJLANISHDA MOLIYAVIY QO'LLAB
QUVVATLASHNI TAKOMILLASHTIRISH**

**08.00.07 – Moliya, pul muomilasi va kredit
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi**

**Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
DISSERTATSIYASI**

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

	KIRISH.....	3
I BOB.	INNOVASION FAOLIYATNI RAG’BATLANTIRISHNING ZAMONAVIY NAZARIY ASOSLARI.....	12
1.1-§.	Innovation faoliyatning mohiyati, zarurati va zamonaviy sharoitda rivojlanishi.....	12
1.2-§.	Innovation faoliyatni rag’batlantirish: uning tushunchasi, mohiyati va turlari.....	24
1.3-§.	Innovation faoliyatni rag’batlantirish mexanizmi va uning rivojlanishi.....	37
	Birinchi bob bo’yicha xulosalar.....	55
II BOB.	STARTAPLARNI MOLIYALASHTIRISH TAHLILI: O’ZBEKISTON VA BOSHQA RIVOJLANGAN DAVLATLAR MISOLIDA.....	59
2.1-§.	Startaplarning tushunchasi, mohiyat va ularni moliyalashtirish yo’nalishlari.....	59
2.2-§.	O’zbekistonda va dunyoning rivojlangan davlatlarida startaplar tahlili: rivojlanishning zamonaviy yo’nalishlari.....	70
2.3-§.	Startap loyihalarni tanlab olish jarayonini hisobga olgan holda moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish.....	80
	Ikkinchi bob bo’yicha xulosalar.....	85
III BOB.	STARTAP-LOYIHALARNI TANLAB OLISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI.....	87
3.1-§.	Loyihalarni tahlil qilish asosida startap-loyihalarni tanlab olish jarayonini shakllantirish.....	87
3.2-§.	Loyihalarlarining erta va kech o’sish bosqichlari uchun defolt ehtimolini hisoblash uchun logit modelini ishlab chiqish.....	96
3.3-§.	O`zbekistonda innovatsion rivojlanishning 2030 yilgacha istiqbollari	107
	Uchinchi bob bo’yicha xulosalar.....	118
	XULOSA.....	121
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI.....	124

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertasiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Butun dunyo rivojlangan davlatlarining innovasion turdagi iqtisodiyotga o'tish jarayoni ketayotganligi, YaIM tarkibida ilmiy ishlanmalarning ulushi ortib borayotganligi, turli startap loyihalar asosida yaratilayotgan yangi maxsulotlar va yo'nalishlar, umuman olganda moliyalashtirish tizimidagi o'zgarishlar va moliyalashtirish manbalari va vositalarining yangi ko'rinishlari yuzaga kelayotganligi tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilab beradi.

Kuzatuvlar natijasida o'rganilgan ma'lumotlarga ko'ra rivojlangan davlatlarda moliyalashtirish manbalari yangi yo'nalishlarda qayta yaratilayotgan kompaniyalar va innovasion iqtisodiyotning rivojlanishiga yo'naltirilayotgan ekan. Yevropada 2010 yildan to 2020 yilga kelib venchur moliyalashtirish 155 foizga, ya'ni 467,5 mlrd. AQSh dollariga yetgan, Shimoliy Amerikada esa ikka baravarga – 1176 mlrd. AQSh¹ dollariga yetgan. Bu ko'rsatkichlarga erishishda ushbu davlatlarda venchur moliyalashtirishda ham odatdagidek moliyalashtirishda ham milliy innovasion ekotizimga (MIET) davlat tomonidan mablag' ajratilishi katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu ekotizimlarda barcha ishtirokchilar o'zaro bir biri bilan uzviy bog'liqlikda faoliyat olib boradilar. MIET ichida ushbu kompaniyalarni moliyalashtirish mexanizmi yuzaga keladi. Unga ko'ra banklarga nisbatan cheklovlar kam va raqamli iqtisodiyotdan keng foydalaniladi. Bu esa o'z navbatida iqtisodiyotdagi xarajatlarni kamaytirib, tadbirkorlikda samaradorlikni oshirilishiga olib keladi.

O'zbekistonda venchur moliyalashtirish tushunchasidan foydalanish boshlanganligiga xali ko'p bo'lgani yo'q. Kraud moliyalashtirish va blokcheyn texnologiyasi esa endi yuzaga kelishni boshladi. Bundan tashqari, ushbu jarayonga ko'ra startaplarni moliyalashtirishga to'liq yo'naltirilmagan va ularning rivojlanishi bir maromda ketayotgani yo'q.

¹ Private Fund Report 2020 [Электронный ресурс] // Pitchbook. <https://pitchbook.com/news/reports/2019-annual-private-fund-strategies-report>.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish natijasida startap loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha O'zbekistonda tadqiqotlar amalga oshirilmagan. Bu bo'yicha olimlarimizning ilmiy ishlari mavjud emas. Ammo startap loyihalarni tadqiq etish, ularni moliyalashtirish manbalari, mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha bir necha xorijiy olimlarning ishlari mavjud. Avvalo "Startup" tushunchasini tadqiq etgan xorijiy olimlarni ko'rib chiqsak, Yu.Apello, Ye.Brikman, G.Kawasaki, S.Vayz, E.Ris, Ye.Karen, S.Fisher, T.Xogan kabi olimlarning tadqiqotlari va ilmiy ishlarini ko'rishimiz mumkin².

Startup loyihalarining bir turi bo'lgan "Gazel" loyihalarni tadqiq etgan olimlar qatoriga D.L.Berch, P.F.Druker, A.Kuper, V.Parsons, I.V.Burenina, A.Yu.Yudakovalarning ishlarini kiritishimiz mumkin³.

Venchur moliyalashtirish bo'yicha tadqiqot olib borgan olimlar K.Bellavitsa, K.Amess, M.Teubala, A.O.Karpenko, A.I.Kashirina, Ye.M.Rogovoy, Ye.M.Cherkashovalarni va ularning ishlarini misol tariqasida olishimiz mumkin. Kraud moliyalashtirish, bloyecheyn texnologiyalaridan foydalanish va mezonin moliyalashtirish bo'yicha ishlar K.Adjay, A.Brem, K.Fish, M.K.Sanin, T.V.Xmurova kabi olimlarning ishlarida kuzatiladi⁴.

^{2 2} Appelo, Ju. Startup, scaleup, screwup / Ju. Appelo. – Wiley, 2019. – 240 p., 9. Brikman, Y. Hello, Startup / Y.Brikman. – O'Reilly Media Inc. – 2015. – 400 p., 37. Kawasaki, G. Startup po Kawasaki: Proverennyye metody nachala lyubogo dela: per. s angl. – 3-ye izd / G.Kawasaki. – M.: Alpina Publisher, 2018. – 331 s., Wise, S., Feid, B. Startup opportunities: Know when to quit your day job, 2nd ed. / S.Wise, B.Feid. – John Wiley & Sons, 2017 – 208 p., 49. Ris, E. Biznes s nulya: Metod Lean Startup dlya bystrogo testirovaniya idey i vybora biznes-modeli / E.Ris. – M.: Alpina Publisher, 2020. – 255 s., Fisher, S.; Duane, J.-N. The Startup Equation: A Visual Guidebook to Building Your Startup / S.Fisher; J.-N.Duane. – McGraw-Hill, 2016. – 288 p., Hogan, T., Broadbent, C. The Ultimate Start-Up Guide Career Press / T.Hogan, C.Broadbent, 2017. – 244 p.

³ Birch, D.L., Medoff, J. Gazelles. Labor markets, employment policy and job creation / D.L.Birch, J.Medoff // Westview Press, Boulder. – 1994. – P. 159–167., 36. Druker P.F. Biznes i innovatsii. M.: Vilyams, 2007. 432 s., Birch, D.L., Haggerty, A., Parsons, W. (1995). Who's Creating Jobs? / D.L.Birch, A.Haggerty, W.Parsons // Boston: Cognetics Inc. – P. 46., I.V. Burenina, Ye.A. Byl', Bystrorastushchiye kompanii: obzor i sravneniye podkhodov k opredeleniyu i kriteriyam [Fast-growing companies: review and comparison of approaches to definition and criteria]. Vestnik UGNTU. Nauka, obrazovaniye, ekonomika. Seriya: Ekonomika. 2016, no. 4 (18), pp. 80–86.

⁴ Amess, K. Essays on Venture Capital Investment: PhD thesis / K. Amess. – Nottingham: University of Nottingham, 2003. – 250 p., Teubal, M. Building Venture Capital Industries: Understanding the U.S. and Israeli Experiences / M. Teubal, G. Avnimelech. – Jerusalem: Hebrew University, 2002. – 45 p., Karpenko, A.O. Venchurnoye finansirovaniye innovatsiy / A.O. Karpenko. – Moskva: MAKSS Press, 2015. – 256 p., Kashirina, A.I. Venchurnoye investirovaniye v Rossii: dis. ... kand. ekon. nauk / A.I. Kashirina. – Moskva: RUDN, 2007. – 180 p., Rogovoy, Ye.M. Venchurnoye predprinimatel'stvo v Rossii: teoriya i praktika: dis. ... dokt. ekon. nauk / Ye.M. Rogovoy. – Sankt-Peterburg: SPbGUEF, 1995. – 320 p., Cherkashova, Ye.M. Venchurnoye finansirovaniye innovatsionnogo biznesa: uchebnoye posobiye / Ye.M. Cherkashova. – Tyumen': TyumGU, 2018. – 210 p., Adjay, K. Venture Capital and Startups in Emerging Markets / K. Adjay. – London: Routledge, 2019. – 210 p., Brem, A. Research Handbook on Innovation and Entrepreneurship / A. Brem, E. Viardot. – Cheltenham: Edward Elgar, 2020. – 400 p., Fish, K. Venture Capital Decision-Making: PhD thesis / K. Fish. – Cambridge: University of Cambridge, 2017. – 220 p., Sanin, M.K. Venchurnoye finansirovaniye innovatsionnykh proyektov v Rossii: dis. ... kand. ekon.

O'zbekistonda innovatsion yo'nalishda tadqiqotlar olibborgan bir qator ustozlarning ishlarini ham e'tirof etib o'tish joiz. Innovatsion jarayonlarni strategik boshqarishga oid tadqiqotlar A.Ro'zmatov, D.Kokurin, D.Abdullaev, M.Mahkamova, T.Toshpo'latov, G.Hamdamaova, G.Hasanova, H.Nabiev, N.Namozova, Z.Muqimov, Sh.Otajonov, Sh.Sindarov, I.Soliev, G.Hatamova, R.R.Nazarova⁵ kabi ustozlarimiz tomonidan tadqiq etilgan.

Innovatsiyalarning iqtisodiy jihatdan tadqiq etgan ustozlar sifatida Z.Gaipnazarova, R.Gimush, F.Matmurodov, Z.Muqimov, G.Tarahtieva, T.Teshaboevlar, N.Karimov, pedagogik innovatsiyalarning rivojlanish jarayonini esa R.mavlonova, N.Rahmonqulovlarni, innovatsiyaning huquqiy taraflarini A.Ahmedovning tadqiqot ishlarida kuzatishimiz mumkin.

2019 yilda himoya qilingan A.A.Egamberdievning avtoreferatida keltirilgan fikrdan kelib chiqib ayitishimiz mumkinki: "Ayni paytda O'zbekistonda

nauk / M.K. Sanin. – Moskva: GUU, 2016. – 185 p., Khmurova, T.V. Razvitiye venchurnogo investirovaniya v innovatsionnoy srede regiona: dis. ... kand. ekon. nauk / T.V. Khmurova. – Voronezh: Voronezhskiy gos. un-t, 2018. – 190 p.

⁵ Рузматов А.А. Экономическое стимулирование инновационной деятельности на предприятиях машиностроительного комплекса Республики Узбекистан: авторефер. дис... к.э.н. – Т.: Институт экономики Академии наук РУз., 1994, 28 с., Кокурин Д.И. Экономическое стимулирование развития предпринимательства в промышленной и инновационной сферах Республики Узбекистан. авторефер. дис... к.э.н. – Т.: Институт экономики АН РУз, 1996, 26 с., Abdullaev B.A. Innovatsion faoliyatning boshqaruvini takomillashtirish. i.f.n. ... diss. avtoreferat. – T., 2002., 27 b., Махкамova M.A. Формирование организационно-экономического механизма управления инновационной деятельностью на промышленных предприятиях Республики Узбекистан: автореф. дис. ...д.э.н. – Т.: ТГТУ, 2004. 45 с., Тошпулатов Т.З. Развитие инновационной деятельности в промышленности Республики Узбекистан. авторефер. дис... к.э.н. – Т.: Институт экономики Академии наук Рес. Уз., 2004, 24 с., Г.А. Хамдамова. Совершенствование организации управления маркетингом на предприятиях в условиях технологических инноваций (на материалах предприятий телекоммуникаций Республики Узбекистан. авторефер. дис... к.э.н. – Т.: ТГТУ., 2005, 24 с., G.D.Xasanova. Sanoat korxonalari innovatsion faoliyat samaradorligini oshirish. i.f.n. ... diss. avtoreferat. – T., BuxDU, 2006., 26 b., Nabiev H.M. Mintaqalarda neft va gaz tarmoqlarini taraqqiy ettirish. i.f.n. ... diss. avtoreferat. – T., Plexanova nomidagi Rossiya davlat iqtisodiyot universiteti Toshkent filiali, 2008., 23 b., Намазова Н.Д. Повышение качества трудового потенциала Узбекистана на основе развития инновационно-образовательной системы. Авторефер. дис... к.э.н. – Т.: Институт экономики Академии наук РУз., 2009, 28 с., T.Z.Teshaboev. Oliy ta'lim tizimida innovatsion faoliyatni axborot texnologiyalari asosida boshqarishni takomillashtirish. i.f.d. (DcS)... diss. avtoreferat. – T.: TDIU, 2019., 83 b., Z.A. Muqimov. Innovatsion faoliyat harajatlari hisobi va auditini takomillashtirish masalalari» («O'zneftgazmash» AK korxonalari misolida). i.f.n. ... diss. avtoreferat. – T.: O'z.R BMA, 2010., 27 b., Otajonov Sh.I. Innovatsiya faoliyati infratuzilmasini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari samaradotligini oshirish. i.f.d. (DcS) ... diss. avtoreferat. – T.: TDIU, 2018., 95 b., Sindarov Sh.E. O'zbekiston Respublikasining tadbirkorlik faoliyatida innovatsion jarayonlardan foydalanishning iqtisodiy mexanizmi. i.f.n. ... diss. avtoreferat. – T.: O'z.R.F.A, Iqtisodiyot universiteti, 2010., 25 b., Солиев И.И. Развитие инновационных процессов в сфере связи и информатизации Узбекистана. авторефер. дис... к.э.н. – Т.: Институт экономики АН РУз, 2010, 23 с., Hatamova G.R. Korporativ tuzilmalarda innovatsion strategiya mexanizmini takomillashtirish («Toshkent tractor zavodi» OAJ misolida). i.f.n. ... diss. avtoreferat. – T.: O'z.R FA, Iqtisodiyot universiteti, 2010., 26 b., Назарова Р.Р. Управление внешнеэкономической деятельностью в Узбекистане на основе инновационного развития в условиях глобализации. авторефер. дис... д.э.н. – Т.: ТГТУ., 2011, 48 с.

modernizatsiya sharoitida yoshlarda innovatsion ong shakllanishi masalalari, innovatsiya to'g'risidagi konsepsiyalar, innovatsion ong, shaxs va jamiyatning o'zaro aloqadorligi, yoshlarda innovatsion ongni shakllantirish muammolari alohida, yaxlit holda maxsus tadqiq etilmaganini qayd etish lozim⁶ deb fikr bildiradi. Bunga qo'shimcha sifatida aytishimiz mumkinki, innovatsiyaning bir bo'lagi bo'lgan va endi rivojlanib kelayotgan startap tushunchasi ham xozirda fuqarolarimiz uchun yangi bir yo'nalish. Startaplar bo'yicha bilimlarni shakllantirish, odamlarda innovatsion dunyoqarashni oshirish xozirdagi asosiy masalalardan biri.

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilib shuni ko'rdikki, hozirgi iqtisodiy rivojlanish bosqichida startap loyihalarni moliyalashtirish mexanizmining muhim taraflari yetarlicha o'rganilmagan. Moliyalashtirish mexanizmini o'rganishga bag'ishlangan ishlarda moliyalashtirishning manbalari, tashkilotlarni moliyalashtirishning umumiy savollari ko'rib chiqilgan. Ammo, zamonaviy kompaniyalar va ular bilan bog'liq muammolar chuqur tahlil qilinmagan, ayniqsa startap loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha ma'lumotlar yetarli emas. Albatta bunga startap loyihalarni moliyalashtirish va ularni qo'llab quvvatlashga e'tibor qaratishga bo'lgan harakatlar yaqin 2-3 yil avval boshlanganligi ham asosiy sabablardan biridir. Startap loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha boshqarma tashkil etilganiga ham endigina 1 yildan o'tdi. Ushbu soha bo'yicha aytishimiz mumkinki Respublikamizda yaqin 2-3 yildan beri e'tibor kuchaytirildi.

Xalqaro miqyosda startaplarni moliyalashtirish masalalarini ichki tashkil etilgan milliy innovasion ekotizim (MIET) doirasida ko'rib chiqadilar. Ushbu mexanizm Respublikamizda to'laqonli qo'llanib bo'lmasligi tabiiy, sababi ularning mexanizmida har bir davlatning o'ziga hosligi, iqtisodiyoti yoki madaniyati hisobga olinmagan. Ushbu moliyalashtirish mexanizmlarini chuqur o'rganish va O'zbekiston iqtisodiyotiga moslash, milliyligimizdagi omillarni hisobga olish, o'z iqtisodiy sharoitimizga moslashtirishimiz kerak. Yangi startap loyihalarni moliyalashtirishda

⁶ <https://library.ziynet.uz/book/103188>